

БОГДАНОВ
Вячеслав Леонідович — академік НАН України, головний учений секретар НАН України

«СТАТУТ — ЦЕ СВОГО РОДУ КОНСТИТУЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

27 липня 2016 року Міністерством юстиції України зареєстровано нову редакцію Статуту Національної академії наук України, ухвалену Загальними зборами Академії у квітні поточного року. Інтерв'ю на цю тему журналу «Вісник НАН України» дав головний учений секретар Національної академії наук України академік В.Л. Богданов.

— **Шановний Вячеславе Леонідовичу, офіційна реєстрація нового Статуту НАН України — це, безперечно, помітна подія в житті Академії. Розкажіть, будь ласка, про це докладніше.**

— Це дійсно важлива подія, оскільки набула офіційного статусу нова редакція основного документа, який регламентує практично всі напрями діяльності НАН України і є свого роду конституцією нашої Академії.

Зазначу, що підготовка нового Статуту розпочалася ще у 2013 році, і відтоді Комісія під головуванням президента Національної академії наук академіка НАН України Бориса Євгеновича Патона провела велику за обсягом, копітку й дуже відповідальну роботу. Про її складність і відповідальність свідчить, зокрема, той факт, що за майже 100-річну історію нашої Академії це була лише восьма редакція її Статуту. Так, перший Статут Української академії наук (таку назву мала сучасна НАН України на момент її створення) був ухвалений пунктом 1 Закону «Про заснування Української академії наук у Києві». Цей закон був затверджений гетьманом П.П. Скоропадським 14 листопада 1918 року, а сам Статут як додаток до закону — оприлюднений 26 листопада того ж року в «Державному Віснику». Наступні редакції Статуту затверджувалися в 1936, 1945, 1963, 1976, 1992 та 2002 роках. Якщо згадати історію Академії, то можна констатувати, що ухвалення нових редакцій її Статуту пов'язані з важливими етапами в житті Академії, суттєвими змінами її статусу, напрямів і форм діяльності.

Тривалість роботи над останнім документом була пов'язана, з одного боку, з необхідністю його опрацювання та широкого

обговорення в академічному середовищі, а з іншого — з тими динамічними процесами, що відбувалися в ці роки в житті нашої країни й зумовлювали, зокрема, і досить помітні зміни у вітчизняному законодавстві. Зазначу, що питання про новий Статут НАН України докладно і неодноразово обговорювалося на засіданнях Президії, бюро та сесіях загальних зборів відділень, тричі розглядалося на сесіях Загальних зборів Академії, виносилося на широке громадське обговорення в колективах наукових установ. Нарешті, під час підготовки нової редакції Статуту були значною мірою використані й вагомні напрацювання щодо удосконалення нормативного регулювання засад діяльності Академії у межах підготовки законопроекту «Про Національну академію наук України», наукову концепцію якого схвалила Президія НАН України у березні 2013 року.

— З чим була пов'язана необхідність нової редакції Статуту?

— Попередня редакція цього документа була ухвалена понад 14 років тому, і, зрозуміло, відтоді в динамічному житті нашої країни й у житті академічного середовища відбулися помітні зміни, які мушили знайти відображення в основному нормативному документі НАН України.

Зокрема, за цей період з'явилася ціла низка нових законодавчих і нормативних документів, що прямо чи опосередковано стосуються Академії. Ідеться, насамперед, про прийняття Цивільного, Господарського та Податкового кодексів, інших законодавчих актів, що регламентують діяльність державних організацій і підприємств, Земельного кодексу, Закону «Про управління об'єктами державної власності», інших законів щодо державного майна. Прийнято й нові закони, що прямо стосуються регулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Серед них — закони України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про інноваційну діяльність», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Нарешті, наприкінці минулого року прийнято нову, сут-

тєво перероблену редакцію базового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Також відбулися зміни у функціях і напрямках діяльності самої Академії. Зокрема, посилювалася робота з проведення експертизи наукових і науково-технічних робіт. Так, починаючи з 2008 року НАН України за рішенням Уряду здійснює експертизу всіх фундаментальних досліджень, що проводяться в нашій країні і фінансуються з державного бюджету. До функцій Академії належить також експертиза проектів технопарків, хоча зараз, на жаль, їхня діяльність фактично паралізована. Сподіваємося, тимчасово. Відбулася й помітна еволюція форм і методів організації і фінансування науково-дослідних робіт наших установ. Суттєво розширилися конкурсні та програмно-цільові підходи, посилювалася роль секцій, відділень і наукових рад у формуванні академічних наукових програм та конкурсному відборі їхніх проектів.

За ці роки відбулося становлення й активізація роботи таких важливих науково-координаційних органів при Академії, як Міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень та Рада президентів академії наук.

Нарешті, певним чином назріли й питання удосконалення системи управління Академією та її установами, забезпечення регулярної ротації та омолодження науково-керівних кадрів.

— Чи внесено Статутом зміни до статуту й основних завдань діяльності Академії?

— Це дійсно дуже важливі, принципові питання. Вони досить активно дискутувалися і при опрацюванні нового Статуту, і при підготовці нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». До речі, знову повертаючись до історії Академії, необхідно нагадати, що ці питання були ключовими і під час роботи спеціальної Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук, яка працювала в липні—вересні 1918 року під головуванням видатного вченого академіка В.І. Вернадського. Тоді врешті й комісією, і урядом була підтримана позиція

Володимира Івановича в тому, що Українська академія наук має бути найвищою державною науковою організацією, в ній повинні створюватися насамперед ті наукові установи, які пов'язані з практично важливими для держави питаннями. Але водночас Академія має бути цілком автономною в питаннях її внутрішнього життя. «Внутрішній розпорядок свого життя Академія встановлює сама», — такими словами починається розділ 2 «Права Академії» її першого Статуту.

Ці положення збережено й у новій редакції Статуту НАН України. Крім того, Статутом передбачено підвищення — відповідно до норм нового Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» — статусу Академії як вищої науково-експертної організації України. Так, посилено роль Академії у проведенні незалежної наукової оцінки проектів стратегічних, прогнозних і програмних документів, підготовці пропозицій щодо засад державної науково-технічної політики, здійсненні наукової експертизи проектів законів, державних рішень та програм. При Академії буде створено спільну з Міністерством освіти і науки міжвідомчу раду, завданням якої буде не лише координація фундаментальних досліджень, як було раніше, а й сприяння ефективному використанню їх результатів у прикладних дослідженнях і науково-технічних розробках.

З іншого боку, новою редакцією Статуту чітко визначаються норми щодо самоврядності Академії та свободи її наукової творчості. Так, самоврядність полягає у виборності та колегіальності органів управління Академією, здійсненні її Загальними зборами функцій найвищого органу управління. Також НАН України самостійно визначає тематику і форми проведення наукових досліджень, формує свою структуру, вирішує науково-організаційні, господарські та кадрові питання.

Важливо, що такий «двоїтий» статус Академії, як державної організації з широкими правами самоврядності, знайшов відображення навіть у передбаченому Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та новою редакцією Статуту порядку його за-

твердження. Це робиться не рішенням Кабінету Міністрів за поданням відповідного центрального органу виконавчої влади, як для інших державних закладів чи великих державних підприємств. Статут Академії ухвалюється її Загальними зборами і реєструється Міністерством юстиції за наявності позитивного висновку Міністерства освіти і науки. Запровадження такої особливої процедури затвердження Статуту нашої Академії та статутів національних галузевих академій наук змусило Мін'юст розробити і затвердити своїм наказом окремий порядок реєстрації статутів академій, що, до речі, було однією з причин затримки реєстрації Статуту НАН України.

— У Статуті передбачено можливість здійснення Академією освітянської діяльності. Наскільки цей напрям роботи буде важливим у сучасному житті НАН України?

— Насамперед хотів би нагадати, що Академія має вже чималий досвід освітянської роботи. Так, майже 25 років функціонує спільне з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка Відділення цільової підготовки, вже багато років працює аналогічне спільне Відділення з Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут», до структури Академії належить Київський університет права, останніми роками створено чимало спільних кафедр академічних установ і вищих навчальних закладів.

Ми мали також багаторічний успішний досвід підготовки фахівців через Київське відділення Московського фізтеху. Зараз цей досвід, сподіваємося, реалізуватиметься при створенні на його базі Київського академічного університету. Ситуацію з організацією цього університету детально висвітлено в нещодавній публікації віце-президента НАН України академіка А.Г. Загороднього в газеті «Дзеркало тижня».

Однак прямої норми щодо цього питання в попередньому Статуті не було. Тому дуже важливо, що в його новій редакції зафіксовано право НАН України та окремих її установ

засновувати вищі навчальні заклади для підготовки магістрів і докторів філософії. Тим більше, що згідно з новим Законом про вищу освіту підготовка наукових кадрів через аспірантуру визначена тепер третім науково-освітнім рівнем.

Зафіксовано також можливість створення Академією та Міністерством освіти і науки наукових установ подвійного підпорядкування, а академічними науковими установами — спільних наукових підрозділів разом із вищими навчальними закладами.

— Ви згадали про потребу вдосконалення системи управління Академією та її установами. Що нового передбачено з цього питання в щойно зареєстрованому Статуті?

— Як і раніше, найвищим органом самоврядування Академії є Загальні збори, що складаються з дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів НАН України. Але згідно з новим Статутом у сесіях Загальних зборів тепер братимуть участь із правом ухвального голосу також наукові працівники, делеговані трудовими колективами наукових установ, у кількості, що становить не менше половини чисельності облікового складу членів Академії, які беруть участь у сесії.

Змінився також порядок формування керівництва НАН України: обрання Президії, призначення академіків-секретарів і директорського корпусу наукових установ. Так, до складу Президії, що, як відомо, в період між сесіями Загальних зборів НАН України здійснює загальне науково-організаційне керівництво поточною діяльністю Академії, можуть входити не лише дійсні члени НАН України, як це було раніше, а й члени-кореспонденти НАН України, а також доктори наук, які за основним місцем роботи працюють у наших наукових установах. До того ж, термін перебування членів Президії НАН України на своїх посадах обмежено двома строками, що також має вплинути на ротацію й омолодження керівного складу. У голосуванні при обранні академіків-секретарів відділень Академії відтепер братимуть участь делеговані представники наукових

колективів установ відповідного відділення на рівні кандидатів і докторів наук.

— Які зміни передбачено в питаннях формування кадрового складу Академії, обрання її членів?

— Зазначу, що відповідно до нового Статуту кадровий склад Академії включає всіх працівників наукових установ, організацій і підприємств НАН України, академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів НАН України.

Щодо питання про обрання членів Академії варто зазначити, що нова редакція Статуту передбачає нові вимоги до кандидатів в академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени НАН України. У Статуті чітко зазначено, що претенденти мають створити визнану не тільки вітчизняною, а й світовою науковою спільнотою наукову школу або запропонувати підхід до розв'язання наукових проблем, які мають важливе теоретичне чи практичне значення. Окремо хочу наголосити, що, відповідно до нових положень, кандидати у члени Академії мають здійснювати й активну науково-громадську діяльність.

Новим Статутом чіткіше регламентовано обов'язки дійсних членів НАН України, до яких належать насамперед: активне сприяння впровадженню результатів власних досліджень та інших досягнень науки в практику, підготовка та підвищення рівня кваліфікації наукових кадрів, а також протидія поширенню лженауки, фальсифікації наукових досліджень, плагіату. Важливо, що відтепер до виключної компетенції Загальних зборів, відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», віднесено позбавлення членства в Академії, і новий Статут визначає чіткі підстави для цього та пропонує прозору процедуру. Так, академіки, члени-кореспонденти та іноземні члени НАН України можуть бути позбавлені свого статусу або на підставі власної заяви, або ж у випадку неодноразового грубого порушення вимог Статуту НАН України чи вчинення дій, що завдали значної шкоди авторитету Національної академії наук України.

— *На які ще важливі відмінності нової редакції Статуту від попередньої 2002 року необхідно звернути увагу?*

— Новою редакцією Статуту нашої Академії значно розширено права трудових колективів наукових установ НАН України та встановлено нову процедуру обрання їхнього керівництва. Як було зазначено раніше, наукові установи тепер мають право засновувати вищі навчальні заклади та підлягають державній атестації у встановленому Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» порядку. Зміни торкнулися також керівництва таких установ. Якщо раніше директори науково-дослідних інститутів і прирівняних до них установ обиралися за конкурсом відповідними відділеннями наук і затверджувалися рішеннями Президії НАН України, то відтепер, знову ж таки, відповідно до нового Статуту, їх обиратимуть на зборах трудових колективів шляхом таємного голосування. Важливо, що обраний керівник, так само як і член Президії, не може обіймати посаду понад два строки.

Хотів би зазначити й те, що із затвердженням Статуту не завершується робота, спрямована на удосконалення нормативно-правової бази діяльності Академії. Найближчим часом Президією буде розглянуто оновлені положення про секцію, про відділення, про регіональний науковий центр НАН України і МОН

України, а також Основні принципи організації та діяльності науково-дослідного інституту. В цих документах також знайдуть відображення ті зміни, які відбулися в законодавчій базі, функціях та напрямках роботи Академії, про які вже йшлося.

— *Дякую Вам за розмову, Вячеславе Леонідовичу.*

— І я Вам дякую. А на завершення хотів би висловити глибоку вдячність за наполегливу роботу над новою редакцією Статуту членам Комісії з підготовки нової редакції Статуту НАН України, членам Президії, відділенням наук і регіональним науковим центрам, працівникам апарату Президії та всім співробітникам академічних установ, які активно долучилися до громадського обговорення проекту Статуту. Хотів би підкреслити важливу роль Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та його директора академіка НАН України Юрія Сергійовича Шемшученка в підготовці нового Статуту.

Дозвольте висловити також впевненість, що новий Статут НАН України сприятиме створенню умов для подальшої стабільної та ефективної роботи Академії, посиленню її впливу на позитивні перетворення у нашій державі.

*Розмову від
Павло СОБОЛЄВСЬКИЙ*